

Ю.Е. Демиденко

СЮРЕНЬ-І (КРИМ): ЗАГАЛЬНИЙ АРХЕОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ І СПЕЦИФІКА ПОСЕЛЕНЬ НОСІЇВ ІНДУСТРІЇ РАНЬОГО ОРІНЬЯКУ ТИПУ КРЕМС-ДЮФУР

У статті з опорою на дослідження 1990-х років наведено дані про культурно-хронологічну послідовність ключової для Криму періоду близько 30—10 тис. років тому стоянки Сюрень-І та характер поселень її ранньоріньяцького епізоду заселення.

Стоянка у навісі Сюрень-І, який знаходиться на правому березі р. Бельбек біля с. Танкове (колишнє Б'юк Сюрень) Бахчисарайського р-ну Республіки Крим, добре відома в палеолітичній науці. Уперше відома як пам'ятка кам'яного віку з двома культурними шарами за даними досліджень 1879—1880 рр.¹, а потім як пізньопалеолітична стоянка з трьома культурними шарами за розкопками 1926—1929 рр.², Сюрень-І була визнана ключовою стоянкою пізнього палеоліту Криму завдяки знахідкам від початку доби пізнього палеоліту до її заключного періоду на межі з фінальним палеолітом³. Польові дослідження Сюрени-І у 1994—1997 рр. квадратів 2 × 2 м 10, 11-Ж і «лівничних половин» 2 × 1 м квадратів 10, 11-З за планом 1920-х років західної ділянки навісу площею 12 м², проведені співробітниками Кримської філії Інституту археології НАН України (В.П. Чабасем, О.І. Євтушенко, С.В. Татарцевим, Ю.Е. Демиденко) сумісно з колегами з Львівського університету Бельгії (М. Оттом, П. Нуарем) на кошти Фонду INTAS та Кримської філії Інституту археології НАН України, значно доповнили та уточнили базу даних зі стратиграфії, хронології й артефактів цієї пам'ятки⁴.

Культурно-хронологічна послідовність епізодів заселення людьми навісу Сюрень-І у палеоліті

Верхній культурний шар розкопок 1920-х років / археологічні горизонти «А» — «Е» розкопок 1990-х років розподіляють на 4 епізоди:

- фінальнопалеолітичний епізод «кримського азілю» — шан-кобинської індустрії (інтерстадіал аллерьод — близько 11,8—10,8 тис. років тому) — дві окремі «плями знахідок» 1-го та 2-го «горизонтів узяття» верхнього шару 1920-х років: західна — квадрати 8, 9-В-Г і 10, 11-Г (приблизно 8 м²) та східна — квадрат 24-Е-Ж (приблизно 8 м²);

- пізньопалеолітичний епізод епіграветтської індустрії (близько 20 тис. — 15 тис. років тому — знахідки трьох «лінз вогнищ» 2-го «горизонту узяття» верхнього шару в центрі навісу (квадрати 13-Е-Д, 15-Е-Ж) під час досліджень 1920-х років, артефакти горизонту «А» і деякі знаряддя «гумусних відкладів» розкопок 1990-х років;

- пізньопалеолітичний епізод граветтської індустрії (близько 24 тис. — 20 тис. років тому) — знахідки єдиної «лінзи вогнищ» 3-го «горизонту узяття»

верхнього шару центральної ділянки навісу (квадрати 15-16-Ж) розкопок 1920-х років та горизонту «D» 1990-х років;

- пізньопалеолітичний епізод індустрії пізнього оріньяку типу кремс-дюфур (близько 27 тис. років тому) — окремі оріньякські типи нуклеусів та знарядь верхнього шару 1920-х років і знахідки горизонту «E» 1990-х років.

Середній культурний шар розкопок 1920-х років / пачка археологічних горизонтів «F» розкопок 1990-х років:

- пізньопалеолітичний епізод індустрії пізнього оріньяку типу кремс-дюфур (фінал інтерстадіалу арсі — близько 30 тис. років тому або інтерстадіал мезьєр — близько 29,3—27 тис. років тому) — знахідки одної-двох «лінз вогнищ» середнього шару 1920-х років і чотирьох «лінз вогнищ і попелу» пачки горизонтів «F» 1990-х років, з їх концентрацією під крапельною лінією навісу — квадрати 10—12-Ж-3, 15-Ж, 16-Е-И.

Нижній культурний шар розкопок 1920-х років / пачка археологічних горизонтів «G» і археологічний горизонт «H» розкопок 1990-х років репрезентує два поперемінні епізоди заселення навісу в один і той самий період інтерстадіалу арсі — близько 31,5—30 тис. років тому:

- пізньопалеолітичний епізод індустрії раннього оріньяку типу кремс-дюфур;
- середньопалеолітичний епізод киїк-кобинської індустрії кримської мікоксської традиції.

Отже, сумарна послідовність заселень людьми палеоліту навісу Сюрєні-І складається з семи дискретних епізодів, більшість яких демонструють кількарізний характер мешкання згідно з наявністю кількох археологічних горизонтів та часто з різними рівнями «лінз вогнищ і попелу». Хронологічно — це відрізок часу майже у 20 тис. років: від 31—30 тис. до 12—11 тис. років тому. Археологічно — це інтервал від фіналу середнього палеоліту — кримської мікоксської традиції та початку пізнього палеоліту — раннього оріньяку типу кремс-дюфур до фінального палеоліту — комплексів шан-кобинської індустрії. Серед 7 епізодів заселення Сюрєні-І найінформативнішим щодо специфіки поселень людей палеоліту в навісі є епізод рівнів життєдіяльності носіїв традицій раннього оріньяку типу кремс-дюфур. Саме підсумки їх аналізу і наведено нижче.

Ранній оріньяк типу кремс-дюфур Сюрєні-І: характеристика і специфіка поселень

Стратиграфічне положення археологічних горизонтів. За даними розкопок 1990-х років пачка горизонтів «G» («Ga», «Gb1-Gb2», «Gc1-Gc2», «Gd») Сюрєні-І походить із серії суглинисто-піщаних за складом та ще з великою кількістю різновеликого вапнякового уламкового матеріалу літологічних шарів 14—15d завтовшки до 1 м, які залягають поміж 3 і 4 рівнями обвалу стелі навісу (літологічні шари 13 та 15e). Стратиграфічне положення та літологічні характеристики виділених у 1990-х роках цих горизонтів і шарів повністю відповідає відомостям про нижній культурний шар з трьома «лінзами вогнищ» і літологічний шар 4 досліджень 1920-х років, який вміщує знахідки. Масивні блоки вапняку 4-го рівня обвалу стелі навісу (літологічний шар 15e) у 1990-х роках підстиляли седименти з пачкою горизонтів «G», тоді як у 1920-х роках вони слугували для Г.А. Бонч-Осмоловського стратиграфічним індикатором закінчення поширення в глибину будь-яких археологічних знахідок. Проте нижче них — поміж археологічно стерильних літологічних шарів 16, 16a, 16b і 18 — у літологічному шарі 17 у 1990-х роках було зафіксовано ще один археологічний горизонт «H» із тим самим складом оріньякських та мікоксських знахідок, як і в пачці горизонтів «G» 1990-х і нижньому шарі 1920-х років. Базальними для Сюрєні-І є літологічні шари 19, 19a, 19b, 20 без археологічних знахідок. Верхній із них — шар 19 — є, рахуючи зверху, п'ятим і хронологічно першим рівнем обвалу стелі навісу, а найнижчий шар 20 — коричнево-жовта глина з численними та часто у вертикальному положенні плитками вапняку й річковими гальками, який корелюється з геологічним шаром 7 розкопок 1920-х років «жовтої глини з рідкісними великими гальками та окатаним вапняковим щебенем без знахідок від 6,60 м до скельного дна»⁵, — уже маркує алювіальний рівень долини р. Бельбек, коли навіс постійно залива-

ло водою під час повеней ріки і тому тоді він був непридатний для заселення людьми палеоліту.

Особливості структури археологічних горизонтів. За розкопками 1990-х років 12 м² західної ділянки Сюрени-І три горизонти пачки «G» («Gb1-Gb2», «Gc1-Gc2», «Gd») і горизонт «H» відзначаються численними артефактами й кістками тварин, а також показовими елементами «житлових поверхонь» — серійними вогнищами та/чи лінзами попелу. Разом з тим верхній горизонт «Ga» і стратиграфічно (сіро-жовтий пісковий седимент без свідчень наявності вогнищ і попелу), і археологічно (усього 270 некомплектних за категоріями артефактів з рідкісними фауністичними залишками) слід розглядати як верхній прошарок нижчезалягаючого горизонту «Gb1-Gb2». Вогнища та лінзи попелу репрезентовані в такій послідовності у 4 «вогнищних» горизонтах пачки «G» і «H». Горизонт «Gb1-Gb2» — 1 вогнищна пляма у підгоризонті «Gb1» і 1 лінза попелу у підгоризонті «Gb2». Горизонт «Gc1-Gc2» — 1 лінза попелу у підгоризонті «Gc1», відсутність чітких вогнищних плям і лінз попелу в підгоризонтах «Gc2» і «Gc2a», хоч їх коричневі седименти інтенсивно «зафарбовані» у сірий колір залишками попелу. Горизонт «Gd» — 2 лінзи попелу і 1 вогнищна пляма. Горизонт «H» — 1 лінза попелу і 3 вогнищні плями.

За дослідженнями 1920-х років нижній шар з трьома «лінзами вогнищ», аналог горизонтів пачки «G» 1990-х років, розповсюджувався по всіх розкопаних тоді ділянках навісу загальною площею близько 85 м². Те саме стосується і нижнього шару розкопок 1879—1880 рр., приблизно 60 м², центру навісу поблизу його задньої стінки. Однак тільки на цій, дослідженій К.С. Мережковським ділянці навісу було знайдено винятково верхньопалеолітичні артефакти без будь-яких виробів середнього палеоліту⁶.

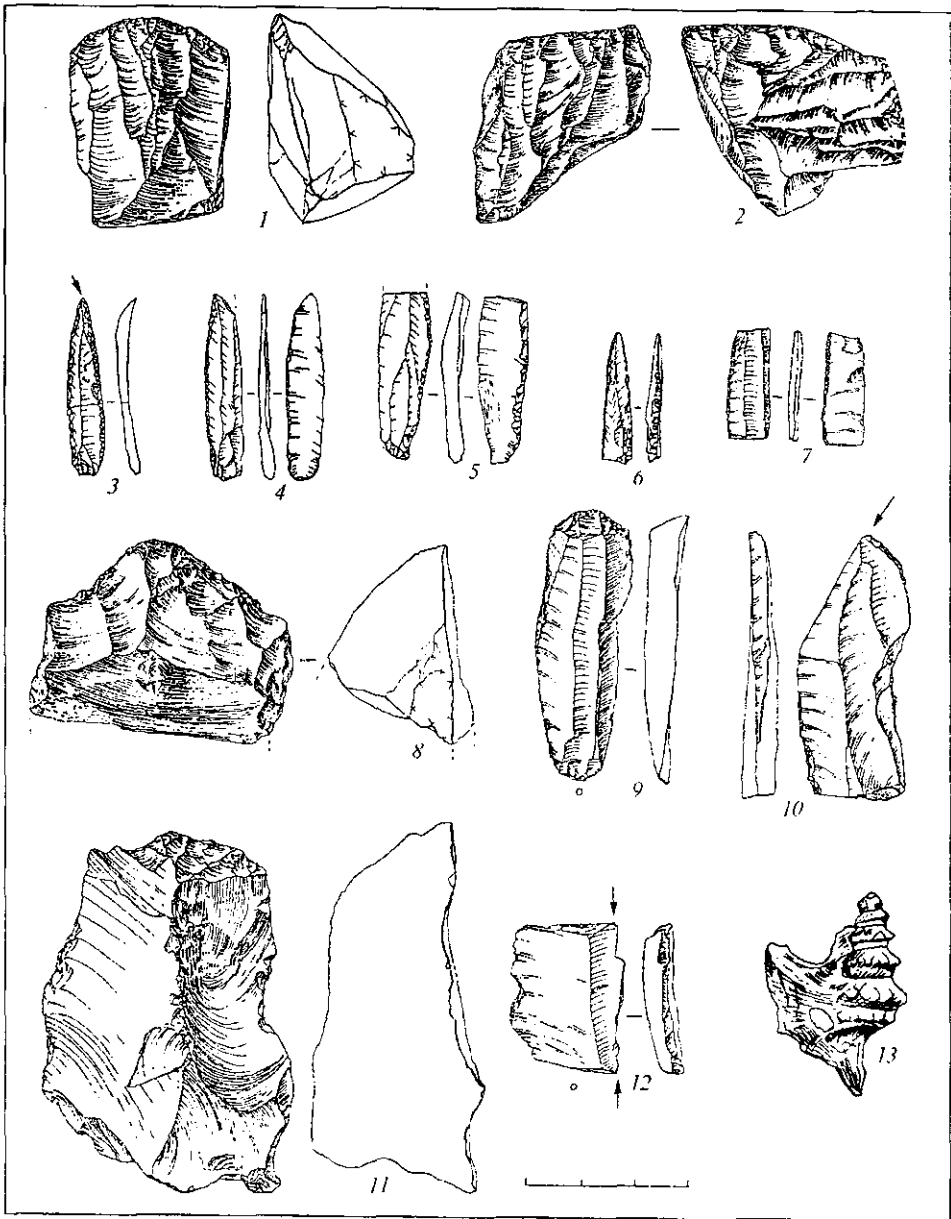
Отже, горизонти індустрії раннього оріньяку типу кремс-дюфур наявні по всій розкопаній у 1879—1880, 1926—1929 і 1995—1997 рр. площі Сюрени-І приблизно 160 м². Це може свідчити про кількаразове використання Homo sapiens раннього оріньяку всієї площі навісу (близько 350 м²) для потрібних їм процесів життєдіяльності.

Артефакти: склад, варіабельність за археологічними горизонтами та індустріальні характеристики. За всі роки досліджень Сюрени-І кам'яні артефакти індустрії раннього оріньяку типу кремс-дюфур становлять близько 21 тис. предметів. За періодами досліджень їх розподілено так: нижній шар 1879—1880 рр. — 1137 виробів і серед них 7 ядрищ та 111 знарядь; нижній шар 1926—1929 рр. — близько 15 тис. предметів, у тому числі 80 нуклеоподібних виробів та приблизно 800 знарядь; горизонти пачки «G» і горизонт «H» 1995—1997 рр. — 5348 артефактів, серед яких 27 нуклеоподібних предметів та 425 знарядь.

Базові техніко-типологічні дані цих знахідок репрезентують досить гомогенну і загалом одну й ту саму індустрію. Її основні характеристики такі.

Технологія. Первинне розколювання кременю було орієнтовано на здобуття симетричних у плані, скручених та прямих / вигуклих у профілі пластинок та мікропластин — разом 40,3—51,1 % усіх сколів 1990-х років (рисунок, 3—7) із нуклеусів для пластинок, серед яких найбільш показовими є оріньякські «кареноїдні» типи (рисунок, 1, 2). Кількість пластин у середньому вдвічі менша від загального числа пластинок і мікропластин.

Типологія. Структура знарядь відповідає технологічним особливостям індустрії. «Негеометричні мікроліти» становлять близько 40 % знарядь 1920-х років і 58,9—67,6 % знарядь 1990-х років. Найхарактерніші серед них — оріньякські типи «дюфур» із пласкою та напівкрутою мікролускатою та/чи мікросхідчастою альтернативною (55,3 % у нижньому шарі 1920-х років і 63,2—72 % горизонтів «G»—«H» 1990-х років) (рисунок, 4, 5, 7) і вентральною (3 % у нижньому шарі 1920-х років і 7—8,7 % горизонтів «G»—«H» 1990-х років) ретушшю, а також «вістря кремс» з альтернативною та дорсальною (рисунок, 3, 6) білатеральною ретушшю (наявні у нижньому шарі 1920-х років, горизонтах «H» (7 %), «Gc1-Gc2» (2,5 %) і «Ga» (11,1 %) 1990-х років.). Індикативні верхньопалеолітичні знаряддя репрезентовані такими категоріями в порядку їх кількісного убування: *різці* — домінують кутові та бокові (рисунок, 10, 12) над серединними, а оріньякські кареноїдні типи представлені тільки одним зразком лише в колекції 1920-х років; *скребачки* — не-

Артефакти індустрії раннього оріньяку типу кремс-дюфур Сюрені-І (Крим): 1, 2 — «кареноїдні» нуклеуси для пластинок; 3--7 — «негеометричні мікроліти»; 8, 11 — високі скребачки «з плечиком»; 9 — проста пласка скребачка на пластині; 10 — кутовий різень; 12 — кутовий різень; 13 — підвіска з черепашки молюска *Aporrhais pes-pelecani*; (1, 3--5, 10--11 — горизонт Н; 2, 6--7, 9 — горизонт Gc1-Gc2; 8, 12 — горизонт Gb1-Gb2 розкопок 1990-х років; 13 — нижній шар розкопок 1920-х років)

численні, але типові оріньякські кареноїдні та високі «з носиком / плечиком» (рисунки 8, 11), серійні прості пласкі на пластині (рисунки 9), долотоподібні знаряддя; трошковані вироби; ретушовані пластини, серед яких поодинокі вироби з так званою оріньякською ретушшю.

Разом з тим дані досліджень 1990-х років дають змогу простежити деякі зміни (розвиток?) цієї оріньякської індустрії в часі за такими тенденціями. Зменшується продуктивність первісного розколювання задля одержання дебітажу (від 39,8 % у горизонті «Н» до 27,8 % у горизонті «Gb1-Gb2») за одночасно більшого акценту на процеси вторинної обробки — збільшується частка лусок (від 36,6 % у горизонті «Н» до 52,3 % у горизонті «Gb1-Gb2»).

Збільшення лусок у разі зменшення частки знарядь (від 9,8 % у горизонті «Н» до 5,4 % у горизонті «Gb1-Gb2») свідчить про зростання «експорту» виготовлених, переоформлених та використаних у навісі знарядь за його межі. Збільшення частки мікропластин у дебітажі (від 10,1 % у горизонті «Н» до 21,8 % у горизонті «Gb1-Gb2») також свідчить про зростання ролі вторинної обробки у навісі, оскільки одержання мікропластин було технологічно пов'язане з інтенсивною утилізацією «кареноїдних» нуклеусів для пластинок та кареноїдних скребачок, у процесі якої також відколювалося багато лусок. Простежуються і деякі типологічні зміни — тільки у горизонтах «Gb1-Gb2» і «Ga» наявні кареноїдна атипова скребачка з не-лямелярною ретушією, латеральна скребачка на відщепі та всі серединні різці.

Вироби з каменю доповнюються знаряддями з кістки — 5 вістер і 45 проколок нижнього шару 1920-х років та 1 вістря і 5 проколок горизонтів «Gc1-Gc2» і «Gb1-Gb2» 1990-х років, а також об'єктами «персонального орнаменту» — серійні підвіски з черепашок молюсків нижнього шару 1920-х років і горизонту «Gc1-Gc2» 1990-х років. До речі, серед останніх домінує рід *Aporrhais pes-pelecani*⁷ (рисунок, 13), репрезентований також серед підвісок раннього оріньяку типу кремс-дюфур шару G навісу Ріпаро Моші (Лігурія, Італія). Тут варто особливо зауважити, що цей рід морських черепашок повністю відсутній серед підвісок із черепашок пізніших за часом і горизонтів пізнього оріньяку типу кремс-дюфур Сюрені-І, і чотирьох верхньопалеолітичних шарів оріньяку, граветту, епіграветту та епітардіграветту Ріпаро Моші⁸.

Особливості життєдіяльності у навісі людей. Навіс періодично заселявся по всій площі під час інтерстадіалу арсі — 31,5—30 тис. років тому, і основні процеси кременеобробки люди провадили тут. Ці відвідування людьми навісу стратиграфічно чітко фіксуються 4 «вогнищними» горизонтами «Н», «Gd», «Gc1-Gc2» і «Gb1-Gb2» розкопок 1990-х років та 3 «лінзами вогниць» нижнього шару розкопок 1920-х років. Кількість артефактів зазначених горизонтів варіабельна. Показовим прикладом цього є приналежність горизонтові «Gc1-Gc2» 43,2 % усіх артефактів пачки горизонтів «G»—«Н» 1990-х років. Середня кількість кременів (без «відходів виробництва») також відрізняє горизонт «Gc1-Gc2» (91,9 предмета на 1 м²) від горизонтів «Н», «Gd» та «Gb1-Gb2» (30,8—38,3 предмета на 1 м²). Утримати більшу середню кількість артефактів горизонту «Gc1-Gc2» у порівнянні з відповідними даними інших горизонтів можна пояснити або більш інтенсивними та довготривалими характеристиками мешкання людей на рівні цього горизонту, або тим, що цей горизонт «абсорбував» кілька рівнів мешкання. Визначальними даними на користь однозначної переваги однієї з цих двох гіпотез немає. Імовірно, обидві вони тою чи іншою мірою об'єктивні. Так, за структурою тільки горизонт «Gb1-Gb2» характеризується стратиграфічним перекриттям на одній площі вогнища та лінзи попелу, тоді як у горизонтах «Н», «Gd» і «Gc1-Gc2» вогнища та лінзи попелу відокремлені і в плані, і в профілі — свідчення на користь одноразового заселення? Разом з тим різноманітніший склад індикативних пізньопалеолітичних знарядь у горизонті «Gc1-Gc2» може свідчити на користь більшої інтенсивності та довготривалості мешкання тут оріньяків. У цілому всі дані свідчать про нетривалі «короткочасні табори» і для 2—3 (?) рівнів мешкання «вогнищних» горизонтів «Gc1-Gc2» та «Gb1-Gb2», і для подібних їм за селіщними показниками, але вже разових відвідувань для «вогнищних» горизонтів «H» і «Gd» 1990-х років. Надання переваги дефініції «короткочасних таборів» перед «ефемерними поселеннями» для цих заселень людьми навісу пояснюється наявністю в усіх археологічних горизонтах вогнищ та/чи лінз попелу і хоча б частковим виробництвом у навісі неординарних виробів — кістяних знарядь та предметів «персонального орнаменту». Повноцінні цикли первинної та вторинної обробки кременю з особливим акцентом на отримання пластинок та мікропластин, їх ретушування та використання посилюють таку дефініцію, трансформуючи її навіть у «інтенсивні за життєдіяльністю людей короткочасні табори» з різноплановою активністю без якоїсь дуже специфічної та однобічної господарської діяльності, яка базувалася на первинній та вторинній утилізації туш сайгана, коня, бізона, благородного та велетенського оленів⁹, здобутих на полюванні в навколишніх лісостепових ландшафтах передгірного Криму.

Висновки

Аналіз епізоду кількарязового заселення навісу Сюрень-І близько 30 тис. років тому в період інтерстадіалу арсі вюрмського гляціалу носіями традицій оріньяку є дуже важливим для розуміння питання поширення на теренах Європейського континенту *Homo sapiens* у початкову пору пізнього палеоліту. Річ у тім, що верхньопалеолітичні комплекси знахідок нижнього шару 1920-х років / горизонтів «G» та «H» 1990-х років Сюрень-І належать до раннього оріньяку типу кремс-дюфур Європи часу інтерпленігліціалу вюрму від кінця інтерстадіалу хенгело — інтерфазіалу ле кот до інтерстадіалу арсі включно (36,5—30 тис. років тому), який характеризується майже однаковими індустріальними показниками комплексів артефактів на просторах від Піренейського п-ова на заході до Криму та Північного Кавказу на сході. У Західній Європі це комплекси так званого оріньяку 0, протооріньяку / оріньяку архаїчного, або примітивного, з пластинками дюфур: Ля Віна, шар XIIIinf (Астурія), Морин, шари 9, 8b—8a (Кантабрія), Романі, шар А та Арбрета, шар BE 111 (Каталонія) в Іспанії; Гатзарріа, шари Cj2-Cj1 (Піренеї), Дюфур, Ля Феррасі, шар Е' та Ля Піаж, шар К (Перигор), Турнал, шари GF-F (Західний Лангедок), Ля Луза, шар 2В1 та Ескішо-Грапу, шари SLC 1b-1a (Східний Лангедок), Ренод, шар 10 (Східний Прованс) у Франції; Ріпаро Моші, шар G (Лігурія), Тагліенте, шари 25a-c та Фумане, шари А3-А1 (провінції Верона та Венеція) в Італії. У Центральній Європі — це комплекси стоянки Кремс-Гундсштейг (Австрія) та стоянки Тінкова, Косава, шари I, II, Романешті-Думбравіта-І, шари II, III, Романешті-Думбравіта-II (Румунія). У Східній Європі, в Росії — це артефакти стоянки Чулек-І на нижньому Дону та більша частина знахідок Каменомостської печери, Широкого Мису та Ахштирської печери, шар За на Північному Кавказі.

Разюча схожість усіх цих комплексів раннього оріньяку типу кремс-дюфур та їх розповсюдження в південному географічному поясі по всій Європі є безперечним свідченням його панєвропейського статусу. Скоріше за все, одноманітний кам'яний інвентар та дуже схожий набір кістяних знарядь і предметів «персонального орнаменту» цього типу оріньяку слід пояснювати особливим типом адаптації колективів *Homo sapiens* — носіїв його культурних традицій — до передгірних ландшафтів широтного поясу між 40° та 46°—48° півн. ш. півдня Європейського континенту з широкими можливостями полювання на лісових та степових тварин, не виключено, вже на базі засобів дистанційної мисливської зброї (спеціалізовані «негеометричні мікроліти»). Більше того, саме така адаптація сприяла швидкому поширенню *Homo sapiens* оріньяку в Європі за історично дуже короткий для палеоліту проміжок часу — 36,5—30 тис. років тому. Така ситуація з географічним і ландшафтним розповсюдженням, спеціалізованою адаптацією господарської діяльності та досить уніфікованими матеріальними «виробничими» і «не-утилітарними» засобами її забезпечення в повсякденному житті колективів раннього оріньяку типу кремс-дюфур Європи може слугувати одним із найважливіших аспектів розв'язання фундаментальної проблеми первісного заселення Європи людиною сучасного виду — *Homo sapiens*. Інакше кажучи, аналіз ландшафтно-кліматичних природних умов передгір'їв Анатолії Північно-Східного Середземномор'я і східних регіонів Південної Європи може виявити той ареал, де оріньякське населення Близького та Середнього Сходу близько 37 тис. років тому сформувало особливу господарську адаптацію з культурними традиціями в матеріальній та духовній сферах, що сприяло швидкому розповсюдженню в Південній Європі мобільних представників таких груп оріньяку.

Отже, дослідження та детальний аналіз багатьох аспектів раннього оріньяку типу кремс-дюфур Сюрень-І (Крим) мають значення для розробки ключових проблем ранньої пори пізнього палеоліту всього Європейського континенту.

¹ *Мережковский К.С.* Отчет о предварительных исследованиях каменного века в Крыму // Изв. Русск. Геогр. об-ва. — 1881. — Т. XVI. — С. 106—146; *Мережковский К.С.* Отчет об антропологической поездке в Крым в 1880 г. // Изв. Русск. Геогр. об-ва. — 1887. — Т. XVII. — С. 104—115.

² *Бонч-Осмоловский Г.А.* Итоги изучения Крымского палеолита // ТМАИЧПЕ. --- 1934 --- Вып. 5. --- С. 114--183.

³ *Векилова Е.А.* Стоянка Сюрень I и ее место среди палеолитических местонахождений Крыма и ближайших территорий // МИА. --- 1957. --- № 59. --- С. 235--323; *Шовколыс І.Г.* Пізній палеоліт // Археологія Української РСР. --- К., 1971. --- Т. 1. --- С. 39-- 64; *Рогощев-А.Н., Ашикович М.В.* Поздний палеолит Русской равнины и Крыма // Палеолит СССР. --- М., 1984. --- С. 162--271; *Черныш А.П.* Поздний палеолит // Археология Украинской ССР. --- К., 1985 --- Т. 1. --- С. 54--83.

⁴ *Demidenko Yu.E., Chabai V.P., Otte M., Yevtushenko A.I., Tatarstev S.I.* Siuren-I, an Aurignacian site in the Crimea // *Anatolian Prehistory / Ed. M. Otte.* --- Vol. 1. --- Liege, 1998. --- ERAUL N 85. --- P. 367-- 413; *Демиденко Ю.Э.* Ориньяк Сюрени-I (Крым): новые данные по раскопкам 1990-х гг. // Проблемы археологии Юго-Восточной Европы: Тез. докл. --- Ростов-н/Д, 1998. --- С. 16 --17; *Демиденко Ю.Э.* Ориньяк типа кремс-дюфур Сюрени-I (Крым): его вариабельность и место в ориньяке Европы // Локальные различия в каменном веке: Тез. докл. --- СПб., 1999. --- С. 113-- 115; *Демиденко Ю.Э.* «Крымская загадка» --- среднепалеолитические изделия в раннем ориньяке типа кремс-дюфур Сюрени-I: альтернативные гипотезы для решения проблемы // Время последних неандертальцев. Stratium 1. --- СПб.; Кишинев; Одесса, 2000. --- С. 197--224; *Чабай В.П., Демиденко Ю.Э., Ештушиенко А.И.* Палеолит Крыма: методы исследований и концептуальные подходы. --- Симферополь: Киев, 2000. --- 104 с.

⁵ *Векилова Е.А.* Стоянка Сюрень I ... --- С. 242.

⁶ *Векилова Е.А.* Стоянка Сюрень I ... --- С. 284 --286; *Демиденко Ю.Э.* «Крымская загадка» ... --- С. 205-- 210.

⁷ *Бонч-Осмоловский Г.А.* Итоги изучения ... С. 153. --- Табл. V, 9; *Векилова Е.А.* Стоянка Сюрень I ... --- С. 300 --302. --- Рис. 31, 3--4.

⁸ *Stiner M.* Palaeolithic mollusc exploitation at Riparo Mochi (Balzi Rossi, Italy): food and ornaments from the Aurignacian through Epigravettian // *Antiquity.* --- 1999. --- Vol. 73, N 282. --- P. 735 --754.

⁹ *Lopez Bayon I.* La faune de Siuren-I (Crimee). analyse preliminaire // *Anatolian Prehistory / Ed. M. Otte.* --- Liege, 1998. --- ERAUL N 85. --- Vol. 1. --- P. 415 --425.

Одержано 28.04.2001

Ю.Э. Демиденко

СЮРЕНЬ-I (КРЫМ): ОБЩИЙ АРХЕОЛОГИЧЕСКИЙ КОНТЕКСТ И СПЕЦИФИКА ПОСЕЛЕНИЙ НОСИТЕЛЕЙ ИНДУСТРИИ РАННЕГО ОРИНЬЯКА ТИПА КРЕМС-ДЮФУР

В статье рассматриваются данные о ключевой стоянке крымской предыстории периода около 30 - 10 тыс. лет тому назад -- навесе Сюрень-I. Представлен общий археологический контекст стоянки, состоящий из семи периодов заселения. Дан анализ специфики поселений раннего ориньяка типа кремс-дюфур Сюрени-I. Эти поселения как неспециализированные и серийные «интенсивные по жизнедеятельности людей кратковременные лагеря» представляют паневропейскую адаптацию *Homo sapiens* ориньяка (36,5--30 тыс. лет тому назад) к ландшафтам предгорий Южной Европы.

Yu.E. Demidenko

SIUREN-I (CRIMEA): OVERALL ARCHAEOLOGICAL CONTEXT AND SETTLEMENTS' SPECIFIC CHARACTERISTICS FOR EARLY AURIGNACIAN OF KREMS-DUFOUR TYPE INDUSTRY

The article is devoted to the key site in the Crimean Prehistory for the time span ca. 30 000--10 000 years B.P. --- Siuren-I rock-shelter. First, it is represented the site's overall archaeological context which is composed of 7 occupational events. It is discussed the specific characteristics for settlements of Early Aurignacian of Krens-Dufour type industry at Siuren-I. These occupations are non-specialized and serial «intensive short-term camps», representing the Pan-European *Homo sapiens* Aurignacian adaptation (36 500--30 000 years B.P.) to the European Southern belt's foothills.